การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด

Development of Buddhist Integrated Learning Space at Public Space in Roi Et Province

สุกานดา จันทวารีย์
Sukanda Chantawaree
สยามพร พันธไชย
Siamporn Phanthachai
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
Mahachulalongkornrajavidyalaya University RoiEt Buddhist College
E-mail: Sukanda.cha@mcu.ac.th

Received: 3 July 2026; Revised: 5 July 2026; Accepted: 6 July 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ 2) พัฒนารูปแบบการส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้ และ 3) ประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบที่พัฒนาขึ้น โดยใช้การวิจัยและพัฒนา (R&D) 5 ระยะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 400 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 17 คน โดยการสอบถามและสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า แหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.76) การส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการได้รับความคิดเห็นในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.56) และความพึงพอใจต่อรูปแบบที่พัฒนาขึ้นอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = 0.52) รูปแบบดังกล่าวส่งเสริมการบูรณาการความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และชุมชน สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่กับการใช้สื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนา, การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ, พื้นที่สาธารณะ

Abstract

The research research “The Development of Buddhist-Integrated Learning Spaces in Public Areas of Roi Et Province” aimed to: (1) investigate the concepts for designing Buddhist-integrated learning spaces, (2) develop a model for promoting such learning spaces, and (3) evaluate participants’ satisfaction with the developed model. This study employed a five-phase Research and Development (R&D) approach. The research instruments consisted of questionnaires and semi-structured interview forms. Data were collected through

questionnaires administered to 400 residents of Niwet Subdistrict, Thawat Buri District, Roi Et Province, and in-depth interviews with 17 key informants.

The findings revealed that the learning resources in Roi Et Province possessed a high level of potential and readiness for development ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.76). The promotion of Buddhist-integrated learning spaces was evaluated at a high level ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.56), and overall satisfaction with the developed model was also rated at a high level ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = 0.52). The developed model effectively fostered collaborative integration between the Buddhist Sangha and local communities, promoted lifelong learning through religious, cultural, and local wisdom-based activities, and incorporated appropriate learning media and technologies. Furthermore, it enabled community members to apply acquired knowledge in their daily lives and effectively responded to the learning needs of the local community.

Keywords: Development, Buddhist-Integrated Learning, Public Spaces

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลตามหลักปัจจยาการ กล่าวคือ เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างใด ย่อมก่อให้เกิดผลที่สอดคล้องกับเหตุปัจจัยนั้น หลักการดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนการคิด การเรียนรู้ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงเน้นว่าหลักพระพุทธศาสนาสามารถนำมาอธิบายแก่บุคคลทุกช่วงวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน หากถ่ายทอดด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและแสดงให้เห็นว่าสามารถนำไปใช้ได้จริง จะช่วยฝึกฝนให้เยาวชนมีเหตุผล รู้จักพิจารณาผลของการกระทำ และได้รับการพัฒนาตั้งแต่วัยเยาว์อย่างเหมาะสม

การศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนามิได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้ในระดับสติปัญญาเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมผ่านหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา หรืออธิสีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา โดยให้ความสำคัญกับการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง การเรียนรู้ที่ขาดการปฏิบัติจึงยังไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ การปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักธัมมานุธรรมปฏิบัติจะช่วยให้ข้อปฏิบัติย่อยสอดคล้องกับหลักธรรมและนำไปสู่จุดหมายของการพัฒนาชีวิต การศึกษาตามแนวพุทธจึงเชื่อมโยงการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเข้าด้วยกัน ทำให้บุคคลสามารถประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ มีจิตใจมั่นคง รู้เท่าทันอารมณ์ ลดความวิตกกังวล และตัดสินใจดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

แนวคิดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการยังให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ โดยนำหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ กาย เวทนา จิต และธรรม มาใช้เป็นฐานในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การมีสติช่วยให้บุคคลกำหนดรู้สภาวะทางกายและจิต เข้าใจตนเอง สามารถป้องกันและลดพฤติกรรมที่เป็นอกุศล ตลอดจนสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนบุคคลกับการอยู่ร่วมกันในสังคม เมื่อจัดสภาพแวดล้อมและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมหรือเป็นสัปปายะ ย่อมส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข รวมทั้งสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม

อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาในปัจจุบันยังมีลักษณะแยกส่วนตามศาสตร์และรายวิชา ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริงได้อย่างชัดเจน แม้ความรู้ใหม่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการวิจัยและ

พัฒนา แต่หากขาดการบูรณาการ ผู้เรียนอาจมีความรู้เฉพาะด้านโดยไม่เข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม จึงจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำงานร่วมกัน และใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา โดยประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและชุมชน (ราชกิจจานุเบกษา, 2542)

ในอดีต วัดเคยเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตของชุมชน เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ ศีลธรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ปัจจุบันบทบาทดังกล่าวลดลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต และข้อจำกัดด้านเวลาและการเดินทาง ส่งผลให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง มีโอกาสเข้าวัดและเข้าถึงการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาน้อยลง แม้องค์กรคณะสงฆ์จะยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรม แต่การสร้างพื้นที่เรียนรู้รูปแบบใหม่ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก และสอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัยยังเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2533)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมุ่งพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่รวบรวมทรัพยากรและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ และผู้ขาดโอกาสทางสังคม พื้นที่ดังกล่าวจะสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพ การแลกเปลี่ยนความรู้ การค้นหาความถนัด และการสร้างความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน โดยมีครู พระสงฆ์ นักวิชาการ และจิตอาสาร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ การศึกษานี้กำหนดให้วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงความรู้ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ฟื้นฟูบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนา และเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็งและยั่งยืน (ราชกิจจานุเบกษา, 2566)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อพัฒนาการส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจและนำเสนอพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงปริมาณ (Quantitative Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมุ่งเน้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ รวมทั้งพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของโครงการที่เน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ดให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ชุดความรู้ เว็บไซต์ เฟซบุ๊ค และกิจกรรมการพัฒนาการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ

2) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ

3) ศึกษาการบูรณาการรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งพัฒนาพื้นที่และสื่อการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ

4) ศึกษากระบวนการรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการเข้ากับพื้นที่สาธารณะที่เข้าร่วมโครงการ

5) ศึกษาวิเคราะห์ผลการดำเนินการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะที่สอดคล้องกับเป้าหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ รวมทั้งพัฒนาพื้นที่และสื่อการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของโครงการที่เน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาในพื้นที่สาธารณะให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

1) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือ/แบบสอบถามเพื่อทำการสำรวจความคิดเห็นของพระภิกษุ-สามเณรและประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

2) การสำรวจความคิดเห็น การรับรู้และการเข้าร่วมกิจกรรมของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด จากกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์และประชาชน จำนวน 400 รูป/คน

3) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมของรูปการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

4) จัดการข้อมูลในเชิงปริมาณเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

1.3 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

1) การสัมภาษณ์ผู้แทนวัฒนธรรมจังหวัด ผู้แทนอำเภอเมืองและผู้แทนนักวิชาการพัฒนาชุมชนและสังคมในระดับมหาวิทยาลัย จำนวน 17 รูป/คน เพื่อทราบนโยบายและแนวปฏิบัติของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

2) สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มร่วมกับคณะสงฆ์และตัวแทนภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่นในระดับอำเภอ จำนวน 17 รูป/คน เพื่อทราบแนวทางการดำเนินการตามเป้าหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

3) การสนทนากลุ่มและการส่งเสริมกิจกรรมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

4) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มจากผู้ใช้ข้อมูลในเชิงคุณภาพแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นกระบวนการดำเนินการตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

1.4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ตัวชี้วัดและกระบวนการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

1) การพัฒนาชุดความรู้เรื่องรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ดจำนวน 1 ชุด

2) การถวายความรู้กับพระภิกษุฝ่ายปกครองและสัมมนาให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชนในระดับตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

3) การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

4) การเสริมสร้างเครือข่ายพระสงฆ์และผู้นำชุมชนในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นความร่วมมือของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน ภาคเอกชนและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5) วิเคราะห์องค์ความรู้ ตัวชี้วัด และผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาแนวคิดการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด

1.1. การศึกษาแนวคิดการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดร้อยเอ็ดมีทุนทางสังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ โดยแหล่งเรียนรู้สำคัญประกอบด้วย ๔ ประเภท ได้แก่ บุคคล สถานที่ สื่อและสารสนเทศ และกิจกรรมหรือประเพณีของชุมชน แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่มีศักยภาพเด่น ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านด้านเศรษฐกิจพอเพียง วัฒนธรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นเมือง หัตถกรรม และการทอผ้าไหม ส่วนแหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่พบว่า วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดมีความเหมาะสมสูงสุดในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ขณะที่สื่อภาพ สื่อเสียง หอกระจายข่าว ป้ายประชาสัมพันธ์ เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก และสื่อสิ่งพิมพ์ สามารถใช้สนับสนุนการเข้าถึงองค์ความรู้ของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านกิจกรรมและประเพณี พบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟ แห่เทียนพรรษา บุญผะเหวด และสมมาน้ำคืนเพ็งเส็งประทีป รวมทั้งกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ ค่ายคุณธรรม ลานธรรมลานกีฬา และการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นทุนการเรียนรู้ที่สามารถนำมาพัฒนาได้ โดยภาพรวมแหล่งเรียนรู้มีศักยภาพและความ

พร้อมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 องค์ความรู้ที่ควรอนุรักษ์และถ่ายทอด ได้แก่ งานหัตถกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมของชุมชน

แนวทางการพัฒนาควรออกแบบพื้นที่และกิจกรรมให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และความต้องการของชุมชน เปิดโอกาสให้เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วม พร้อมบูรณาการหลักไตรสิกขา อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 และพรหมวิหาร 4 เข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ ใช้สื่อและเทคโนโลยีที่ประชาชนคุ้นเคย และมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่ประสานเครือข่าย ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การประยุกต์หลักธรรมในการดำเนินชีวิต การถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างวัย และการพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

1.2 ผลการสำรวจความต้องการและการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ

ผลการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 รูป/คน พบว่า ประชาชนมีความสามารถและความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 แนวทางการพัฒนาควรเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และความต้องการของชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น จัดทำเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือพัฒนาอาชีพได้ พร้อมใช้สื่อมัลติมีเดีย เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก และไลน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน

รูปแบบพื้นที่การเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) องค์ความรู้ชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเป้าหมายการเรียนรู้ 2) สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา 3) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การลงมือปฏิบัติ และการนำความรู้ไปใช้จริง และ 4) เครือข่ายความร่วมมือที่เน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน กระบวนการดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเริ่มต้น ระยะดำเนินการ และระยะติดตามประเมินผล รวม 10 ขั้นตอน ตั้งแต่การสร้างเครือข่ายประชาสัมพันธ์ สำรวจความต้องการ เรียนรู้ สร้างและเผยแพร่ผลงาน จนถึงการสะท้อนความรู้คืนสู่ชุมชน

ผลการประเมินรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 ส่วนเว็บไซต์ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 และผลการทดสอบประสิทธิภาพทั้งรายบุคคล รายกลุ่ม และภาคสนามอยู่ในระดับมาก สะท้อนว่ารูปแบบดังกล่าวสามารถใช้เป็นกลไกส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น บูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับเทคโนโลยี และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

2. ผลการพัฒนาและส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการทดลองใช้รูปแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการกับพระสงฆ์และประชาชนในตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมคุณลักษณะการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการได้อย่างมีประสิทธิผล โดยกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยหลังเข้าร่วมโครงการเท่ากับ 4.35 (S.D. = 0.63) สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 (S.D. = 0.55) และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่ารูปแบบดังกล่าวช่วยพัฒนาการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการนำองค์ความรู้เชิงพุทธไปประยุกต์ใช้ในชีวิตของผู้เข้าร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลการประเมินความคิดเห็นต่อรูปแบบโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 อยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความเหมาะสมและความสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น คณะสงฆ์ และประชาชน การจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ

วางแผนและดำเนินงาน ตลอดจนการมีปราชญ์ชาวบ้านหรือบุคคลต้นแบบทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้และสร้างแรงจูงใจ สรุปได้ว่า รูปแบบนี้สามารถใช้เป็นกลไกส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

3. ผลการประเมินความพึงพอใจและนำเสนอพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการประเมินรับรองรูปแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.22 อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสม เป็นไปได้และสามารถนำไปใช้ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนได้ ส่วนผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมต่อการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ดังกล่าวมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 อยู่ในระดับมาก สะท้อนว่ารูปแบบสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ พร้อมเชื่อมโยงกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. แนวคิดการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ พบว่า การออกแบบควรเชื่อมโยงทุนการเรียนรู้ของท้องถิ่น 4 ประเภท ได้แก่ บุคคล สถานที่ สื่อและสารสนเทศ และกิจกรรมหรือประเพณีชุมชน โดยนำปราชญ์ชาวบ้าน วิทยาลัยสงฆ์ สื่อชุมชน ประเพณีบุญบั้งไฟ และกิจกรรมคุณธรรมมาจัดเป็นประสบการณ์เรียนรู้ที่พัฒนาคนทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา รวมทั้งคงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชนไว้ ผลการวิจัยประเด็นนี้สอดคล้องกับ งานของพระวิจัย อิทฺธิโก (2561) ที่เสนอการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวนา 4 งานของกุลณพัฒน์ พัฐธัญดรรัตน์ (2561) ที่เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวมโดยบูรณาการศีล สมาธิ และปัญญา และงานของรุสลีนา เบ็ญอับดุลลอฮ (2564) ที่ชี้ว่าการพัฒนาพื้นที่สาธารณะควรตอบสนองความต้องการของประชาชนและไม่ละทิ้งอัตลักษณ์เดิมของชุมชน

2. การพัฒนาการส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ พบว่า แหล่งเรียนรู้ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีศักยภาพและความพร้อมระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.00) และประชาชนมีความคิดเห็นต่อรูปแบบที่พัฒนาขึ้นระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.24) การส่งเสริมจึงควรดำเนินการผ่านการออกแบบตามบริบทชุมชน การจัดทำเนื้อหาที่ใช้ประโยชน์ได้จริง การใช้สื่อดิจิทัลที่เข้าถึงง่าย การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ และการสร้างเครือข่ายระหว่างวัด สถานศึกษา องค์กรท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชน ผลการวิจัยประเด็นนี้สอดคล้องกับ งานของสมพงษ์ เกศานุช และคณะ (2564) ซึ่งพบว่าชุมชนมีศักยภาพและความต้องการพัฒนาในระดับมาก งานของจิตติมา ดำรงวัฒนะ และคณะ (2561) ที่พบว่าศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชนอยู่ในระดับมากและกิจกรรมสามารถถ่ายทอดวิถีชีวิตกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ และงานของธีรภัทร จิโน และคณะ (2564) ที่ยืนยันว่าการออกแบบโดยยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลางและการมีส่วนร่วมช่วยให้พื้นที่ตอบสนองความต้องการและเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

3. การประเมินความพึงพอใจและการนำเสนอพื้นที่การเรียนรู้ พบว่า ผู้ใช้มีความพึงพอใจโดยรวมระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.25) แสดงว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อประชาชน จึงควรนำเสนอเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการแบบเครือข่ายที่เชื่อมพื้นที่จริง สื่อดิจิทัล กิจกรรมคุณธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมพัฒนาความสะอาด ความปลอดภัย การเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยประเด็นนี้สอดคล้องกับ งานของจิรภัทร พิศชาต และคณะ (2564) ซึ่งพบว่าประชาชนพึงพอใจต่อการจัดการสวนสาธารณะในระดับมาก โดยเฉพาะด้านความสะอาด สภาพแวดล้อม และสิ่งอำนวยความสะดวก งานของมนสิชา โลหะนาคะกุล และวราลักษณ์ คงอ้วน (2561) ที่พบว่าประโยชน์ในการใช้พื้นที่

สาธารณะเป็นด้านที่ประชาชนพึงพอใจสูงสุด และงานของสกลรัชต์ คงรอด (2561) ที่พบว่าความพึงพอใจด้านสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงพื้นที่อยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และเขียนองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย 4 ประการ ดังนี้

1. องค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธ บูรณาการหลักธรรมกับการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่สาธารณะ

2. องค์ความรู้ด้านการจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชน ใช้ทุนทางสังคม ได้แก่ ปราชญ์ชุมชน, วัฒนธรรม, สถานที่สำคัญ

3. องค์ความรู้ด้านการพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัล เว็บไซต์เป็นศูนย์กลางรวบรวมองค์ความรู้และสื่อการเรียนรู้

4. องค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างคุณลักษณะการเรียนรู้เชิงพุทธ

ส่งเสริม - การเริ่มต้นเรียนรู้ธรรมะ
- วินัยในการเรียนรู้
- การพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง

ที่มา : สุกานดา จันทวารีย์

สรุป

1. การศึกษาแนวคิดการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการวิเคราะห์จากแนวคิดผู้นำท้องที่หรือผู้นำชุมชน ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา พบว่า ในภาพรวมแหล่งการเรียนรู้ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีศักยภาพและมีความพร้อมในการนำมาพัฒนา

ออกแบบพื้นที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.76)

2. การพัฒนาการส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาโดยการส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.56)

3. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = 0.52) และในการเรียนรู้โดยการบูรณาการกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ด ระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชนท้องถิ่น โดยการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและตอบสนองกับความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจ มีการใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความท้าทายและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน และมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ประสานงานและสร้างความเข้าใจอันดีกับคนในชุมชน โดยนำเสนอเกี่ยวกับประเพณีและกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแห่เทียนพรรษา งานประเพณีกินข้าวปุ้นบุญผะเหวด ประเพณีสมมาน้ำคืนเพ็งเส็งประทีป กิจกรรมลานธรรมลานกีฬา กิจกรรมอุ้มบุญอุ้มธรรม กิจกรรมฟังธรรมนั่งสวรรค์ กิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน กิจกรรมต่อบุญต่อธรรม กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ เข้าค่ายคุณธรรม กิจกรรมทางสังคม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) ควรนำองค์ความรู้ที่รวบรวมไว้ของพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะในจังหวัดร้อยเอ็ดไปเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ เกิดความตระหนักและหวงแหนองค์ความรู้ของชุมชน อันจะนำไปสู่การส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่การเรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนทั้งในมิติของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

2) พื้นที่การเรียนรู้ที่มีลักษณะบริบทคล้ายหรือใกล้เคียงกับตัวอย่างในการวิจัย และต้องการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะ สามารถนำองค์ประกอบและขั้นตอนของรูปแบบไปใช้เพื่อเป็นต้นแบบสำหรับ การจัดการเรียนรู้สำหรับชุมชนได้ แต่หากมีบริบทที่แตกต่างกัน สามารถปรับเปลี่ยนองค์ประกอบและ ขั้นตอนให้มีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่การเรียนรู้

3) เพื่อเป็นการต่อยอดการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะที่พัฒนาขึ้นโดยการสร้างกลุ่มเครือข่าย ผู้พัฒนาเนื้อหา ข้อมูล องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ชุมชน และเชื่อมโยงองค์ความรู้ของแต่ละชุมชน ให้ประชาชนใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน และถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากชุมชนสู่ชุมชน เพื่อนำไปสู่สังคมแห่งการแบ่งปันสามารถร่วมกันเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรพัฒนาคลังสื่อองค์ความรู้ในพื้นการการเรียนรู้ระดับอำเภอ ระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค เพื่อเชื่อมต่อองค์ความรู้ระดับท้องถิ่นไปเป็นองค์ความรู้ระดับประเทศ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและผลิตสื่อด้วยตนเอง

2) ควรนำกลยุทธ์การออกแบบการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อจัดกิจกรรมในพื้นที่การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในพื้นที่สาธารณะที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการคิดเป็น แก้ปัญหาและมีคิดสร้างสรรค์ ตลอดจน

ทักษะต่าง ๆ อันจะไปสู่การสร้างนวัตกรรมเพื่อตอบสนองนโยบายประเทศไทยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กุลณพัฒน์ พัฐธัญดรรัตน์. (2561). การจัดการศึกษาปฐมวัย: นโยบายและการจัดการเชิงพุทธบูรณาการ. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จิตติมา ดำรงวัฒนะ และคณะ. (2561). การประเมินศักยภาพความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านการเรียนรู้: กรณีศึกษาผู้นำชุมชน อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 5(1).

จิรภัทร พิศชาต และคณะ. (2564). ความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดการสวนสาธารณะเกาะกลางน้ำห้วยน้ำคำ (เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา) จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. 1(2), 61-77.

ธีรภัทร จิโน และคณะ. (2564). การพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลสันป่าเปา จังหวัดเชียงใหม่. เจ-ดี: วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม. 8(1), 51-77.

พระวิจัย อิทฺธิโก (ชัยเจริญวรรณ). (2561). การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบนดอยแม่ฟ้าหลวง. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มนสิชา โลหะนาคะกุล และวราลักษณ์ คงอ้วน. (2561). การจัดการพื้นที่สาธารณะในเขตพญาไท. กรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. 27(2), 14-30.

รุสลีนา เบ็ญอับดุลลอฮ. 2564. แนวทางการพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะชุมชนเมืองอย่างยั่งยืนด้วยการประยุกต์ใช้แนวคิดการสัญจรอัจฉริยะ: กรณีศึกษาโครงการแก้มลิงตามแนวพระราชดำริเขตบึงกุ่ม. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม. คณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สกลรัชต์ คงรอด. (2561). ความพึงพอใจในการใช้บริการสวนสาธารณะในเขตเทศบาลนครเมืองอุบลราชธานี. วารสารราชธานีนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์. 2(1), 53-62.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2533). พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สมพงษ์ เกศานุช และคณะ. (2564). การประเมินศักยภาพและความต้องการของชุมชนรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย. วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ. 3(1), 13-26.